

כ"ט תשרי היה יום פטירתו של רבינו דון יצחק אברבנאל בן רבי דון יהודה אברבנאל בני משפחת אברבנאל נודעו במשך שנים רבות כמשפחה דגולה וחשובה שזכתה לתורה וגדולה במקום אחד, כמו כן היו קרובים לחצר המלוכה רבינו למד בצעירותו רפואה ושירה בפרט שירת ספרד ייחוסה הרם של משפחת אברבנאל מגיע עד לדוד המלך ע"ה. מסופר על אביו רבי יהודה אברבנאל שהיה לו גילוי אליהו בליל הסדר הבית יוסף על הטור או"ח סי' קסח מכנה אותו "הנשר הגדול הה"ר יצחק אברבנאל זלה"ה נודע למשגב היה רבינו בעזרה וסיוע גשמי ורוחני כאחד למאות מרי נפש, ליתומים ואלמנות שמצאו בו אוזן קשבת, ובביתו מצאו מחסה מפגעי הזמן והצרות והיסורין שסובבו אותם. בשנת רל"ד נכבשה העיר ארזילה שבמרוקו על ידי הפורטוגזים ועקב כך נמצאו מאתיים וחמישים יהודים שבויים שנכלאו בצינוקים והוחזקו בתנאי מחיה קשים, המחיר לפדיונם היה רב ביותר, ושום קרן של אור וכל תקוה שהיא לא נראתה בקצה המנהרה החשוכה.

סיפורם של יהודים אלו הובא לידיעתו של רבינו, שתיכף ומיד, מבלי להתמהמה, שינס את מותניו, אסף כסף רב לפדיונם, ופדה אותם מהשבי, ולא נתקררה דעתו בכך, עד שגם דאג למחסורם למשך שנתיים עד אשר נקלטו בספרד ושמה הקימו את בתייהם. רבינו נבחר לשמש כשר האוצר על ידי אלפונסו החמישי מלך פורטוגל ולבסוף מינהו גם ליועצו האישי והקרוב יואן בנו של המלך רשע ורע מעללים חפץ ליטול לידיהו את כס המלוכה, קשר קשרים עם אמו של המלך שבסוף רצחה את בנה המלך המלך הזמין את רבינו להיפגש עימו כאשר האמת היתה כי באותה פגישה רצה המלך לרוצחו. רבינו לא העלה על דעתו כוונת המלך ולתומו החל ללכת לכיוון הארמון בהיותו בדרך פגש אותו אדם פלוני ואמר לו 'יודע אני בבטחה כי המלך לא רוצה לפגוש אותך הוא רוצה שתגיע אליו ואז יהרוג אותך בשל כך מהר המלט על נפשך. בדרך נס עלה בידו של רבינו להימלט לעבר ספרד כשהוא מותיר אחריו את כל רכושו העצום בפורטוגל

עם הגיעו לספרד חזר רבינו לכתובת
פירושו לתנך אשר נקטע במשך כהונתו של
שר האוצר
לא ארכו הימים עד שנעשה ביתו בית ועד
לחכמים
בעת גירוש ספרד ברח רבינו לאיטליה
התיישב בנאפולי ואחרי זה בויניציה גם
שמה המלך הזמין אותו לתפקידים שונים
כשפרצה המלחמה בין צרפת לנאפולי
נמלט רבינו למחוז מעסינה בסציליה
שבאיטליה ומשם לאי קורפו ומשם חזר
לאיטליה והתיישב בנאפולי - אז הוא הוציא
את הספרים 'מעייני הישועה' 'משמיע
ישועה' 'ישועות משיחו' בענייני ציפיה
למשיח
משך ארבע שנים התגורר בויניציה שם
נסתלק בכ"ט תשרי שנת ה"א רס"ח

הספרים שכתב היינו כדלהלן:

זבח פסח

נחלת אבות

מעייני הישועה

משמיע ישועה

ישועות משיחו

ראש אמנה

צדק עולמים

שאלות לשאל הכהן

להקת הנביאים

ביאור על המורה
ימות עולם
עטרת זקנים
מרכבת המשנה על משנה תורה
מאמר מעשה המרכבה
מפעלות אלקים
קצת מפירושו על התורה
בראשית ט, כא

בענין שמות העמים אז והיום

וראיתי אני מפני שלמות המלאכה להגיד
לך פה מה שמצאתי בדברי המספרים
הקדומי' מארצות האומות האלה שזכרה
התורה בתולדו' בני נח והעמים שיצאו מהם
כפי שמו' שקראו להם הלטיני'ם.

הנה יפת אמרה תורה שהיו לו ז' בנים הא'
גומר הבכור וממנו יצאו הגומריט"י שהיו
היונים קורין גלאט"י וארץ גלאסי"א היא
בסוף ארץ ספרד והיא הנקרא' היום
גאליזיי"א כי היה כמו שכתב יוסף בן גוריון
בני יפת נחלו כל ארץ ספרד. הבן השני
היה מגוג ויצאו ממנו האומ' שקראו היונים
שיט"י והגוט"י שנתפשטו אחר כך
באיטליי"א וצרפת וספרד ממנו באו. הבן

הג' היה מדי והעם היוצא ממנו היו מדיא"ש ממלכות מדי אשר בין הפירשי"א והשיריא"ה. הבן הד' היה יון וממנו יצאו היונים ובעבור' הקרא הים העובר שם ים גונ'ו וארצם בסוף האשיא"ה הקטנה ובתוך קריי"א וקוליא"ה שהיום קורין טורקיי"א. והבן הה' הוא תובל וממנו יצאו הספרדיים כלם וכן כתב יוסף בן גוריון שבני תובל מהם ישבו בפיש"א המדינה אשר באיטלי"א ובצרפת על נהר סינ"א ובבריטאני"א על נהר לירא"ל שמבני תובל נחלו להם ארץ ספרד ובעבור כן היו נקראים אנשי ספרד סינטובאלי"ש ר"ל אנשי תובל וחייליו. הבן הו' הוא משך ממנו יצאו אנשי קאפדושיא"ה שקראו סיסאריא"ה והוא מלכות אחד קרוב לארמיניא"ה הגדולה ונהר פרת עובר בתוכה. והבן הז' הוא תירס ממנו יצאו אנשי טראסיי"א אנשים אכזריים והיא בארץ שיטיי"א ומהם היו מלכיות רוסיי"א ואינגלא"טירא. ואמנם אשכנז בן גומר ממנו יצאו עם שרמאטיא"ה שהיונים קורין ריג"ו והם שוכנים ביותר שפל מפאלוד"י ניאוטיני והיא ארץ קשאר"י ומבלי פירות. ומהם היו ג"כ האשכנזים והם סטודיסק"י בני אלמאניא ובני השוט"י. הבן הב' לגומר היה ריפת מהם יצאו אנשי פאנפלאגוניא איטריואני"י והיא באשייא הקטנה. ובאו מהעם הזה באיטאליי"א ואח"כ בויניזייאני"י

לקחו מושבם ונשארם במקומם ומהם נשארם בצרפת היא פראנציא"ה ובירטאניי"א הקטנה וכבר כתב יוסף בן גוריון שעשרה משפחות היו מתוגרמה מהם באו הפריג"י והם באשייא"ה הקטנ' ומהם היו הטורקי"ש אלישע בן יון קראוהו היוני' איוואל"י וארצו היא קרובה לארץ איטליי"א ק"ה מילין והיא באי סיסי"ליאה. תרשיש אחיו ממנו יצאו התרשישים והיו מקדם קורין אותם שליצ"י והיא בין האשיא"ה הקטנה ובין השיריא"ה ומבני תרשיש באו ונתיישבו בטושקאנ"א ולומבארדיא"ה והם הפלורניטיני"י והמילאניס"י והויניזיאני ושאר המדינות שבאותו מחוז. כתים אחיו זה קנה האי סיטינ"א שהיום קורין אותה ציפר"י ומהכתי' יצאו האיטליאני"י והרומאני"י. דודנים אחיו נתישב באי רוד"ש וכתב א' מחכמי האומות שזרע יפת בניו ובני בניו נחלו מן הטאר"ו ההר שבשליציא"ה וירשו קילוני"י מנרי' אוקינוס בחצי האשיא"ה ובכל האיאורופא ועד ים אוסיאצ"ו בבירטאניא"ה שהם קק"ה מחוזות תחת ט"ו לשונות. כוש יצאו ממנו הכושים השחורי' ושוכני האיאופייא"ה שהיא בסוף מהאוריטאניא"ה ארץ גדול' כנגד המזרח כמו שכתב יוסיפון. מצרים ממנו יצאו עם המצריים. פוט כתב יוסיפון שממנו יצא עם ליביא"ה שבאפריק"א

ושבראשונה היה נקרא שמו פו"ט ואח"כ לקח השם מאחד מבני בניו ליבי"ו ולכן נקראת ארצו ליביי"א. כנען בן רביעי לחם נתישב בארץ כנען ואח"כ לקחוהו העברים. סבא בן כוש באו ממנו הסבאים שהם אנשי אראביא"ה והיא באשיא"ה הגדולה שמחלקת בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען. חוילה בן כוש ממנו יצאו העמי' הנקראים גיטולי"ש השוכנים באפריק"א. סבחה בן כוש ממנו יצאו הסאביטיני"ש שקוראין היונים אשטאבר". רעמה וסבתכה בני כוש אמרו שבאים מהם עמי' מהטיאופיאה השוכנים לצד המזרח. לודים בן מצרים ממנו יצאו עם ליריא"ה שהיא ארץ אחת באשיא"ה הקטנה ואחרים אמרו שהם נתישבו בארץ המוריא"ה: נעמים בן מצרים ולהבים ונפתוחים ופתרוסים לא ידענו מהם כי בא סנחריב ובלבל את העול'. כסלוחי' פלשתי' הם מארץ פלשת והיא בשיריי"א בסוף ארבי"אה ויש בה מדינה שנקראת פלשת ועל שמה נקראו כלם פלשתים. עילם בן שם ממנו יצאו הפרסיי' והגוי הנקרא אלאמינו"ש. אשור בן שם נתישב בשיריא"ה ועל שמו נקראת כן וכדי שלא להיות בבוני המגדל הלך משם לארץ אחרת כמו שפירשתי למעלה בפסוק מן הארץ ההיא יצא אשור. לוד בן שם נקראו על שמו עם הלודי'. ארם בן שם ממנו יצאו

הארמיים. והמדינ' הגדול' היא דמשק. ארם הנזכר הוליד ד' בני' א' הוא עוץ שהי' התחל' העם טראקוניט"א שהי' ארץ בין פלשתי"ל ובין השיר"יא ושם היה איוב. הב' חול ממנו יצאו אנשי ארמיניא"ה. הג' גתר ממנו יצאו הקאראמאני"י הד' מש ממנו יצאו למאונ"י וכתב אישיד"רו שהאומות האלו נתישבו אחר המבול ובלבול הלשונות בארץ מזרח עד אטינ"א שהם ט"ו מחוזות והם תחת כ"ב לשונות. ארפכשד ממנו יצאו הכל"דיים. ובעבור זה נקראת ארצם כלדיא"ה והיא בחלק האשי"אה בסוף אראב"יאה. והיא כלה ארץ מישור חסרת המסוות והמדינה הגדולה שבה היא בבל. שלח כתב יוסיפון שממנו יצאו עם שרמ"אטי שהיום קורים הודיים אינ"די. עבר ממנו יצאו העברים ובעת בלבול הלשונות נשארה הלשון שהיו מקדם מדברים כל העולם בעבר ובבניו. פלג בימיו נתישבה ארץ השטים שחציה היא בחלק האיאו"ריפא של איטראס"יא וחציה בחלק האשיי"א. רעו בימיו התחילו המלכי' לעשו' עצמ' אלוהות והתחילו האנשים לעשות בתים לאלהיהם ובאותו זמן נתישב מצרים ישוב גדול וגם בזמן ההוא התחילו להלחם הנשים הנקראו' מאזו"ני ותצאנה מהשטים וכבשו רוב האש"יא וגם נתפשטו לכבוש את הבוהמ"י. ושם אמזי"ני פירשו בלי שד

שכן היה מנהגם לכו' את השד מפני הקשת. שרוג בימיו התחילו למלוך אנשי שיר"י כפי היוסיפו' ובימיו מת נמרד ומלך אחריו נינו בנו ולפי שנתעצב על מות אביו עשה לכבודו צלם בדמותו וצלמו והיה משתחוה לפניו. ומי שהיה חייב מיתה והיה בורח אצל הצלה היה מכופר. ונמשכו בני אדם לעבדו ובאורך הימים קראוהו שמות מתחלפים מהם קראוהו בל ומהם קראוהו בעל ומהם קראוהו בעל פעור ומהם קראוהו בעל זבוב ואף בימי דניאל היה הצלם הזה. נחור בימיו היה מלכות שיציא"וני והתמיד עד זמן עלי השופט שהיו בו כ"ה מלכים מעוטרי' בזמן תתע"ב שנים זהו מה שראיתי לכתוב בדבר הזה וכמה דברים אחרי' כתבו על זה והנחתים מפני יראת האריכות וגם שאין בהם תועלת רב:

אברבנאל בראשית כ"ב:א'

בענין העקידה

שארין ספק שלא היתה כוונתו ית' כשצוה להעלותו עולה שישחטו שא"כ לא יהיה לו זרע שיירש הזכות ההוא שבעבורו כיון זה פועל.

אבל כבר נשלם התועלת מכוון באותו קרבן אחר שהגיע יצחק לתכלית האחרון מן

החיות ושכבר הפשיט כל כחות גופו מעליו ויחשבם לתהו ונתגבר שכלו אשר הכיר היותו נצחי בלא ספק כי בזה השיג מהתועלת לשלמות נפשו יותר משנשחט כיון שאלו נשחט לא היה מרגיש בשלמות שהשיג כלל ולא היה מבחין היאך ראוי לימשך אחרי השכל אבל כשלא נשחט כבר הרגיש בדבר ושמו לזכרון בין עיניו כדי להתנהג אח"כ בזאת ההנהגה והשיג שלמיות רבים להיותו נמשך אחר זאת ההנהגה. הנה התבאר מזה שתכלית העקדה אמנם הוא למה שהשי"ת בחר באברהם מפני שלימותו בעצמו שיהיה זרעו נבחר לעבודתו. וזה לא היה אפשרי אלא כשתוסר ממנו זוהמת הנחש שהטיל על חוה ר"ל כשיוסר זה החטא מאב היחס שהוא יצחק והיה א"כ תועלת העקדה לצרכה לא בבחינת האל ית' ולא בבחינת אברהם אלא בעבור תועלת כלל אומתנו אשר בעבורה יהיו זרע קדש ויצאו מתחת ממשלת הכחות השממיות ויהיו מושגחים ומונהגים מהש"י לבדו ובזה יתכן שיקיים השם היעודים שיעד לאברהם שיהיה זרעו מושגח ודבק בש"י לא בזולתו וזהו והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם כי אין ספק שכאשר יעד הקב"ה בכל זה היה בלבו שיעשה אברהם פעל העקדה אשר בו ישלם קיום היעודים לבניו ונצחיות זרעו לעולם

וברכתו וקיום הברית ביניהם וזה כשיובאו לעבודת ה' יתעלה בייחוד.

אברבנאל בראשית מ"א:א'

בענין חלומות

הנה התבאר מזה שאין החלומות כלם ממין אחד ולא מפועל א' אבל שיש מהם חלומות השוא שקורא הפלוסוף חלומות משובשים שהפועל בהם הוא הכח המדמ' בלבד ולא יחול בהם שפע כלל מחוץ. ושיש מהחלומות הצודקים מין אחד שהפועל בהם הם הגרמים השמימיים לפי שהמערכה השמימית אשר תחייב באיש אחד טוב או רע כפי מצב מולדתו היא אשר תשפיע בחולם החלום הודעה מדרכת ומיישרת לשתתקיים הגזרה השמימית' ההיא והפועל הזה לא יודיע דברים מקריים כי אם המסודרים ומוגבלים מפאת המערכה. ושיש גם כן מין שלישי מהחלומות שהפועל והמודיע בהם הוא ההשגחה האלהית כי בהיותו יתברך יודע דרכי בני אדם בפרטיותם ומשגיח בהם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו יהיה מהשגחתו להודיע מה שיעשה אם לעבדיו הנביאים בנבואה ואם למטה מהם בחלומות צודקים ובמין הזה מהחלומות

יודעו הדברים הפרטיים והדברים המקריים מקרה גמור בהגבלה זמנית בימים ובשנים כפי ידיעתו המקפת על כל זאת והיה תכלית ההודעה הזאת ההשגחית לישר בני אדם לשיקבלו מתת אלהים ויכירו וידעו מה הם הדברים המושגחים ממנו יתברך על צד השכר או העונש ועל המין הזה אמר באמת אליהוא כי באחת ידבר אל וגו' בחלום בחזיון לילה אז יגלה אמן אנשים וגו' להסיר אדם מעשה וגו' יחשוך נפשו מני שחת וגו'

אברבנאל שמות כ"ח:י"ז

בענין שמות אבני החשן והענין

הפנימי של סוגי האבנים

ואמנם התיחסות האבנים לשבטים החכמים מפרשי התורה האחרונים הסכימו בו כל אחד כפי דרכו. כי מהם אמרו שהאודם פטדה וברקת היו כנגד ראובן שמעון לוי ושהיה האודם הוא הנקרא' גרא"נאטה בלעז הדומה לרימון שגרגריו אדומים. והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כחו וראשית אונו. והפטד' כנגד שמעון והיא אבן ירוקה אינה חשובה כאודם. ואבן הברקת היא היותר משובח' מכל האבנים והיא מאיר' בניצוצים נקראת בלעז

קאר"בונקלו מתיחסת לשבט לוי המאיר בשלמותו מכל השבטים. ושאלה השלש אבנים הם כנגד שלשת המזלות טלה שור תאומים המשמשים בניסן אייר סיון. והטור השני היו בו נופך ספיר ויהלום כנגד סרטן אריה בתולה המשמשים תמוז אב אלול שהם חדשים חמים ויבשים ולפי זה הדעת אלה היו כנגד יהודה דן ונפתלי. והנופך אמרו שהוא רובינ"ו וממנו אמר הנביא (ישעיהו נ"ד יא) הנה אנכי מרביץ בפור אבניך. ולהיותו משובח שבאבנים בא כנגד שבט יהודה שהיה מלך בקרב אחיו והספיר הוא ידוע כמו שאמר ויסדתיך בספירים. ובא כנגד שבט דן להיותו בעל דגל גם שחכמי לב העושים במלאכה היו בצלאל למט' יהודה ואתו אהליאב למט' דן. ויהלום היה אבן הולמת כל האבנים ומשברתן והיא לא תשבר לרוב חומה ויובשה ובלעז נקרא דיא"מאנטי והיא כנגד נפתלי שארצו היתה מברכת ומבשלת פרותיה במהרה. והטור השלישי לשם שבו ואחלמה. ואלה אמרו שהיו כנגד גד ואשר ויששכר והם כנגד מאזנים עקרב קשת המשרתים בתשרי מרחשון כסליו שהוא זמן מהופך ומבולבל קר ויבש. ולשם הוא מאטישט"ה והודיע הכתוב בזה שהיו עתידים בני גד להתישב בעבר הירדן ולכן בא כנגדו לשם רוצה לומר לשם ובארץ ההיא יהיה דן כאלו כתוב

לשם בפתח תחת הלמד והשין. ושובו אמרו שהוא אבן המגניטה המושך את הברזל בכח סגוליי וכן נאמר בשבט אשר ברזל ונחשת מנעליך. ואחלמה אמרו מסגלת' שהמביאה בידו יחלום חלומות ודמיונות שונות והיתה כנגד יששכר מפני חכמתו. כמו שאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. והטור הרביעי תרשיש ושוהם וישפה והם כנגד גדי דלי דגים המשמשים בחדשי טבת שבט אדר שהוא זמן קר ולח. ואמרו שאלה היו כנגד זבולון יוסף ובנימן. והתרשיש אמרו שהוא אלגופאר ובלעז פירל"ה והיא הבדולח ושהיתה באה נגד יוסף ליופיו. ושוהם הוא נקרא בלעז אוקרי"שטאלו ולפי שהוא בזכותו דומה לים הונחה כנגד זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. וישפה נקרא כן בלעז גאשפ"י ובא כנגד בנימין לפי שהוא אבן עומדת זמן רב ובנימין היה ידיד ה' ישכון לבטח זה הוא כלל מה שמצאתי בזה באחד מהמפרשים: והנכון בעיני בדבר הזה הוא שהטור האחד כמו שזכרתי היה כנגד דגל מחנה יהודה שהיו בו שלשה שבטים יהודה יששכר וזבולון וכנגדם באו שלשה אבנים שהם כלם מסוג אחד והם אודם פטדה וברקת לפי שהאודם הוא הנקרא רובינ"ו והפטדה הוא הנקרא בלעז בלא"ש והברקת הוא הקארב"ונקולו ושלשתם מסוג או מין אחד

אלא שיתחלפו בצבע או בזוהר כי הרובינ"ו
הוא יותר אדום מכלם והבלא"ש אינו כ"כ
אדום כי הוא יותר נוטה ללובן ולזוהר.
והברקת הוא היותר מזהיר ומבריק מכלם.
וכן אמרו החכמים שדברו בטבעי האבנים
היקרות שכל שלש אלה הם כמין רובינ"ו
אלא שיתחלפו בלובן באודם ובזוהר
בפחות ויתר. והנה היה האודם כנגד יהודה
שהוא לשון נופל על הלשון והוא השלם
והמעולה שבהם. והפטדה כנגד זבולון.
והברקת כנגד יששכר שהיה בחכמתו
מבריק ומאיר לעולם כלו. הנה אם כן כמו
שהיו שלשת האבנים האלה ממין אחד כן
היו שלשת השבטים בדגל אחד. והטור
השני היו בו נפך ספיר ויהלום ושלשתם הם
מסוג או ממין הדיא"מנטי אלא שהיהלום
שהוא הנקרא דיא"מנטי הוא היה היותר
חזק והספיר שהוא הנקרא בלעז ספיר"ה
אינו חזק כל כך כמוהו ונפך הוא
אפרא"שמה. ולכן היה יהלום שהוא
דיאמנט"י יותר חזק כנגד גד כי הוא היה
יותר חזק מראובן ושמעון שהיו בדגלו. ולכן
הקדימו הכתוב בספור נחלתם בני גד ובני
ראובן. האמנם היו כלם בדגל אחד כמו
ששלשת האבנים האלה היו ממין אחד.
והטור השלישי לשם שבו ואחלמה והם
אבנים אחרים מטבע אחר כי הלשם היא
אמאטי"שטה. ושבּוּ הוא הנקרא בלעז

אישטופ"א ואחלמה הוא הנקרא
אישמיר"אלדה וגם אלה שלשתם הם
מטבע אחד וממין אחד כנגד אפרים ומנשה
ובנימין שהיו בדגל ימה הגביל אלה
השלשה שבטים שהיו כלם מבני רחל.
ומאשר הונחה האחלמה שהיא
האישמיר"אלדה היותר יקרה ונכבדת כנגד
בנימין רמז הכתוב שבנימין לא יסור מאחרי
ה' כמו שסרו אפרים ומנשה בחלוק
המלכות כי בנימין עוד רד עם אל ועם
קדושים נאמן. והטור הרביעי היו בו
תרשיש ושוהם וישפה. ותרשיש הוא
הנקראת בלעז"ז טורקינ"ה והיא למטה
במעלה מכל השאר שנזכרו. ושהם הוא
הקריש"טאל. וישפה הוא נקרא בלעז
גאשפ"י. ושלשת האבנים האלה אין להם
עילוי ומדרגה כשאר האבנים אשר זכר. כי
אלה הם אבנים גסים וערכם נבדל מאד
ושפל מערך האחרים שנזכרו ולכך היו
כנגד דן ואשר ונפתלי אשר בדגל צפונה. כי
להיותם בני השפחות הונחו כנגדם אבנים
פחותי הערך. והכל לפי הנרמז והנמשל
בהם.

והנה לא הסכמתי לפרש אחד מהאבנים
האלה על הבדולח הנקרא אלגופא"ר הוא
פירל"ה בלעז. לפי שלא ימצא ממנו גדול
בשעור שיפתוח בו שם משמות השבטים
כמו בשאר האבנים גם שהבדולח היא

עגולה והיא צריך שטח ישר לפתוח. הנה התבאר שהיו טורי אבנים בחשן על שמות שבטי בני ישראל כפי מה שהיו בדגלים ולכן לא היה שם האבן כנגד שבט לוי כי הוא לא היה בדגלים אלא כנגד אפרים ומנשה והתבאר שהיו האבנים מתיחסים אליהם כפי קורבתם ועינים בדגלים. ואמנם התיחסות כל אבן ואבן לכל שבט ושבט כבר אמרו בו דברים אבל להיותם אסמכתות וטעמים חלושים לא בחרתי בהם ודי שנדע שהיו האבנים כמספרם וכפי התיחסות' בינם לבין עצמם וזה הוא אמיתת ארבעת החקירות אשר חקרתי בזה.

אברבנאל שמות מ':ל"ד

בענין אור גשמי ואור רוחני וזהירות מהגשמת הבורא חלילה

וככה הוא הענין באורות העליונות. כי הנה השכינה האלהית שהוא העלול הראשון ענין וערפל סביבו והוא קוצר שכלנו בהשגתו כמו שזכרתי.

ואמנם האור הנברא גם כן ימצא חשך ענין וערפל סביבו וכן יהיה תמיד שהענין יכסנו. וכמו שאין חשך השמש כחשך האש כי חשך השמש אינו אלא העדר מלראות אורו

ואינו דבר שיהיה לו מציאות בעצמו. אבל חשך האש הוא נמצא בעצמו והם העננים העבים החשוכים הסובבים אותו. או החשך הסובב על האש הנלהב. ככה באורות העליונים החשך המיוחד אל השכינה אינו דבר נמצא עמה אבל הוא לבד העדר השגתנו אותה. וחשך האור הנברא הוא הענין שסביבו כי הוא יסובבהו וימנע ראותו לעובי הענין ועכירותו ולכן אמר הנביא (ישעיהו ד') וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענין יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה שיעד לזמן הגאולה העתידה שיברא ה' בהר ציון האש והאור הנברא ועם זה הענין והעשן החשוכים סביבו כמו שנראו על הר סיני האור הנברא יתחייב בהכרח חופה והוא הסתר הענין אשר סביבו. וכמו שהשמש הוא השר הגדול אשר בגרמים השמימיים והפועל היותר חזק שבכלם והאש החזק ואמץ שבכל היסודות וכחו גדול בהויה והוא שרו של עולם ההויה וההפסד. ככה האור האלהי הרוחני רוצה לומר השכינה עילאה הוא שרו של הרוחניים והשכליים כלם והפועל והמשפיע בשמים ובארץ וכן האור הנברא הנמשל באש שהוא שרו של העולם הגשמי בכלל וטבעו הוא היותר קרוב לטבע הרוחניים לפי שזוהרו ובהירותו הוא יותר פשוט ויותר טהור

ומזהיר מתואר השמשי וכ"ש מהאש וכן
אמר הנביא (ישעיהו כד) וחפרה הלבנה
ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון
ובירושלם ונגד זקניו כבוד רוצה לומר
שיתראה ויתגלה הכבוד שהוא האור
הנברא לעיני זקני בני ישראל. באופן
שבערך זוהרו ובהירותו הנמרץ תבוש
החמה וחפרה הלבנה כי לא יהיה אורם
נחשב בערך אור כבוד ה' ההוא. ואמר עוד
(שם) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור
החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים
ביום חבוש ה' וגומר רוצה לומר שבהגלות
האור האלהי נגד זקניו יתוסף אור הלבנה
והשמש במה שיקנו מאורו וזוהרו יותר
ממה שבהם כי כמו שהלבנה בהיות השמש
לעומתה תקבל מאורו ותאיר יותר. ככה
בזמן ההוא הלבנה והשמש יקנו מהאור
הנברא האלהי ויתוסף אורם שבע פעמים
יותר ממה שהיה בטבעם ואמרו כאור
שבעת ימים פירשו המפרשים כאור שנראה
בבית אשר בנה שלמה בשבעת ימי
חתונתו. והוא המורה שהיה אז האור
הנברא יותר מאיר מהשמש שבע פעמים
ואפשר לפרש כאור שבעת הימים שהוא
פירוש שבעתים שיהיה בזמן ההוא תמיד
אור החמה שבעתים ממה שהוא עתה כאלו
יחובר ויקובץ יחד אור שבעת הימים ביום
אחד:

ואחרי שביארתי לך ענין כבוד ה' שהוא
האור הנברא וענין ענן ה' ההולך סביבו
אומר עוד שהאור הזה הוא היה האור
שנברא ביום הראשון. וכתב הרמב"ן
שמהחומר השמימי ברא השם דבר מזהיר
קראו אור ושלא עמד בתכונה ההיא כל
הימים כשאר מעשה בראשית כי הוא חלף
הלך לו ולפי שלא התמיד מציאתו אמר
הכתוב וירא אלהים את האור כי טוב ולא
אמר ויהי כן כאשר אמר בשאר הנבראים.
ורחוק הוא אצלי שיהיה אותו האור מחומר
הגרמים השמימיים ומטבעם ושיפסד בעוד
שלשת ימים ויעשה הקדוש ברוך הוא
בתחלת בריותיו דבר (יונה ד') כקיקיון שבין
לילה היה ובין לילה אבד. ויותר נכון לומר
שברא ה' אור פשוט וטהור לא מחומר
השמים ולא מדבר אחר כי הוא ממה
שנברא אחר ההפסד ביום הראשון
ונשתמש ממנו בימי בראשית עד שנבראו
המאורות ואז נחתם ונגנז אותו אור כדי
להשתמש בו ה' בעתות הצורך לאוהביו
ולשומרי מצותיו כפי מה שתגזור חכמתו.
וכן אחז"ל ראה ה' את האור שאינו כדאי
להשתמש בו רשעים וגנזו לצדיקים נעתיד
לבא ונכך לא נאמר בו ויהי כן לפי שלא
התמיד שמושו ונסתתר במחיצתו. ומפני
שלמותו הנפלא אמר וירא אלהים את האור

כי טוב ולא אמר וירא אלהים כי טוב כשאר הנבראים. וכמו שביארתי זה במקומו.

ואמנם אמרו ויבדל אלהים בין האור ובין החושך אין ראוי לפרש החושך ההוא על העדר האור כמו שחשב הרב המור' ונמשכו אחריו המפורשים ושאין כמו החשך הנזכר בפסוק הראשון. כי הוא נאמר על יסוד האש שהוא חשך לדעתם והחשך הזה הוא העדר האור. וכבר הוקש' לרב אמרו ויבדל כי לא יפול ההבדל אלא על שני דברים נמצאים בפועל חוץ לנפש ויותר קשה מזה מאמר הנביא (ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה כיון שהעדר אינו מפעולת פועל ואיך יאמר בו בריאה ועשייה וחשב הרב לתרץ זה בדברים אשר לא תנוח בהם דעתי. על כן אמרתי שהחשך שנזכר בשני הפסוקים האלה במעשה בראשית אינו העדר האור ואינו גם כן יסוד האש. כי האש אינו חשך ולא ימצא לאחד מחכמי הטבע שיאמר זה וגם השכל לא יסבלוהו כמו שפרשתי שם בשאלות על אותם הפסוקים כי כל מה שיתרחק הגשם מן הארץ ויתקרב אל הגלגל יוסיף בהירות.

ואם היה האש היסודי חשך כדבריהם איך יהיה האש אשר אתנו מאיר כי הוא לא קנה האור מן האויר אשר יתלהב בו כי האויר עם היותו ספירי אינו מאיר ולא יקבל האש אשר אתנו אם כן האור מדבר אחר זולתי מהאש היסודי שהוא באמת מאיר מטבעו ולא חשך ואם לא נראה בלילה האויר כלו מתלהב באש הוא לפי שאין אורו כל כך חזק ומזהיר שיספיק להאיר ממרחק כל כך רחוק. כי כמו שהאש אשר בארץ יראה אורו במרחק מוגבל ובהיותו יותר רחוק מזה יפסק אורו ולא נראהו. ככה האש היסודי עם היותו יותר מזהיר הנה לרוחק מקומו מן הארץ לא יגיע אליה אורו בלילה כמו שיגיע מהשמש והכוכבים שאורם הוא כל כך עצור ומזהיר שיגיע אורם מן השמים עד הארץ גם שעננים המתיילדים מהאידיים יספיקו בעכירותם ובעובים לכסות אור האש היסודי ולהסתירו ממנו תמיד מה שלא יספיקו להסתיר אור השמש אלא במעט מהפעמים אף שנניח שהאש היסודי הוא ספירי ואינו מאיר במקומו כדברי הרב מבטן מי יצא שהוא מפני זה חשך כי הנה האויר והמים וגופות הגרמים השמימיים ספיריים ואינם מאירים ולא נאמר מפני זה שהם חשך אפלה. והפסוקים שהביא הרב המורה לטעון שהחשך הנזכר שם הוא יסוד האש ממה שנאמר כשמעכם את הקול

מתוך החשך ונאמר ודבריו שמעת מתוך האש אין בו ראייה כי הכתוב זכר שם שני דברים האש שהוא הא' והחשך שהוא הב' שהוא היה הענן שירד על הר סיני והאש היה האור הנברא שהיה בתוך הענן. ולפי שמתוך שניהם נשמעו הדברות פעמים יחסם הכתוב לאש ופעמים לחשך שהוא הענן וכן (איוב ב') כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח שהביא הרב גם כן לראיה לא יראה ממנו שהחשך הוא האש כי הם ב' דברים מתחלפים ההטמנה וההסתר שיעשה החשך והשרפה והכליון שיעשה האש הנה אם כן אין החשך הנזכר במעשה בראשית יסוד האש ואינו גם כן העדר האור כיון שלא יכול עליו לשון בריאה והבדל ואין ספק שהחשך הנזכר בשני הפסוקים ההם אחד הוא אחרי שבפסוק השני זכרו בה"א הידיעה באמרו בין האור ובין החשך: ולכן אומר שברא הקדוש ברוך הוא ביום הראשון ענן אחד לכבודו לא שנתילד מהאידיים העולים כשאר העננים כי עדין לא היו שם אידיים. אבל ברא הענן ההוא יש מאין כמעשה היום הראשון ולהיותו ענן עכור ועב אמר עליו הכתוב וחשך על פני תהום רוצה לומר שכמו שהמאור הנברא שהוא הכבוד יבוא כח השמש והאש להאיר ולחמם וכאשר תפליג פעולתם ישרפו שרפה. ככה מענן הכבוד תבוא ברכה על

העננים השפלים לתת מטר על פני ארץ וכאשר תפליג פעולתו יביא שטף רבים ועל זה אמר וחשך על פני תהום. וברא הקדוש ברוך הוא מיד ביום ההוא האור אלהי הנברא הנקרא אצלנו כבוד ה' ועשה שניהם מיד כדי שישמשו לעשות היום והלילה במה שהאור יתגלה ויאיר ויעשה היום ויעמוד הענן העב והחשך סביבו ויסתיר אורו ויעשה הלילה. וזהו ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה שהבדיל זמן שמוש זה מזמן שמוש הזה וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה ובפרשת בראשית פרשתי הפסוקים האלה באופן אחר כל אחד כראוי לפי מקומו כי שם פרשתי כפי הפשט וכאן כפי עומק הענין. התבאר אם כן מזה שבתחלת הבריאה ברא הקב"ה את כבודו ואת אורו ואת ענן הכבוד הסובבים אותו ולהיות שניהם נמצאים בפועל אמר הנביא יוצר אור ובורא חושך רוצה לומר יוצר האור הנברא שהוא הכבוד ובורא חושך והוא ענן והכבוד. ולפי שכמו שאמרתי פעמים ימשך מזה ההטבה וההארה ופעמים הרע והשרפה אמר על שתי הפעולות ההפכיות עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה. ואחשוב שאות הברית אשר נתן השם לנח ולבניו כמ"ש את קשתי נתתי בענן שהיה בענן הכבוד

ההוא הנברא ביום הראשון כמו שזכרתי להיות טבעו הולדת המים כאשר אמר וחשך על פני תהום כי מה שנצטייר בענן האלהי ההוא יהיה טבע מוטבע בכל העננים השפלים ולזה אמר ראשונה את קשתי נתתי בענן. ואמר שנית והיה בענני על הארץ ונראה הקשת בענן ואמר שלישית והיתה הקשת בענן וראייתה. כי הנה המאמר הראשון ידבר מענן הכבוד אשר בהחבר אליו האור הנברא יעשה הקשת בו ולכן לא נאמר בזה המאמר ענן על הארץ. אבל אמר את קשתי נתתי בענן ר"ל בענן הידוע. לפי שאותו קשת נעשה אז שם מהאור האלהי הנברא. והגיד שגזרה חכמתו כי כאשר יתחדשו העננים המתילדים מהאידיים על הארץ יתילד ויראה בהם הקשת מלהט השמש העומד לנגדם כמו שעושה האור האלהי למעלה בענן הכבוד ועל העננים האלהים האלה אמר והיה בענני ענן על הארץ. ולהיות הקשת המתילד מלהט השמש בעננים השפלים דוגמת הקשת העליון ומורה עליו ואינו עצמו יאמר ונראתה הקשת בענן ואמר על הקשת המתחדש הזה התחתון ונראתה מה שלא אמר על העליון לפי שזה הקשת התחתון הוא הנראה לבני אדם לא הקשת העליון שהוא סבתו. ואמרו עוד והיתה הקשת בענן הוא להודיע שיתמיד

הקשת בענן העליון לקיום הברית תמיד באופן שלא יהיה עוד מבול על הארץ. ועם היות שבפירוש הפרשה פרשתי הפסוקים החלה בדרך אחר שניהם כאחד טובים ואמתיים. וכבר העיר הנביא יחזקאל על הענין הזה בביאור גדול באמרו בתחלת נבואתו שראה ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש. כי הנה אמר ענן גדול על ענן הכבוד שנברא בימי בראשית ולכך קראו גדול. ואש מתלקחת הוא האור הנברא הנקרא כבוד ה' ואמר מתלקחת. לפי שהאש האלהי ההוא היתה מתלקחת בענן הכבוד ומתחברת עמו מימי נח כמו שביארתי, ואמר ונוגה לו סביב על האש שיתילד מהכבוד והאש האלהי עם הענן ולהיות הקשת עגול אמר בו סביב רוצה לומר בסבוב ובעגול. כי הנוגה אינו דבר אחר אלא הצצת האור בגשם הספורי כענין אמרו אור נגה עליהם שר"ל הציץ וזה הוא הנוגה אשר בסביבות הקשת. ומפני שבקשת יראו גוונים מתחלפים אמר ומתוכה כעין החשמל הוא מורכב מגוונים הרבה ולהיות זה מפאת האש אשר בתוכו ולא מהענן אמר מתוך האש והחזיק בזה גם כן בסוף נביאתו באמרו ואראה כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב וגו' אלא שזכר בתחלת הדרוש מה שהיה תכלית

נבואתו למה שראשית המחשבה הוא סוף המעשה ואח"כ ספר איך ראה זה והאמצעיים אשר בהם הגיע אליו והוא ספור המראה בפרטים עד שבסוף כל הדברים ספר זה עצמו יותר מבואר, באמרו כמראה הקשת אשר היה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' רוצה לומר שכענן הקשת אשר יהיה בעננים השפלים ביום הגשם כן היה מראה נוגה העליון הסבובי והעגול אשר ראה בענן הכבוד בנבואתו מפני התרשם האור האלהי בו כמו במראה הלטושה וזה הוא אמרו הוא מראה דמות כבוד ה' רוצה לומר הוא דמות הכבוד האלהי העליון שהוא האור הנברא המתרשם בענן הכבוד. ולפי שהמסתכל בקשת עיניו כהות כמו שאמרו (חגיגה ט"ו) חכמינו זכרונם לברכה אמר הנביא ואראה ואפול על פני כלומר שלא היה יכול להשיג בשלמות ההשגה ההיא ולהסתכל בקשת העליון ולכן נפל על פניו כמו שנאמר במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים, וכבר כתב אבן סינא וז"ל הקשת נדע ממנו ענינים וענינים לא נדע אבל הגוונים לא נדע על האמת ואיני רואה סבת' ולא יספיקני מה שאמרו בו כי כלו שטות וכזב עד כאן. הנה התבאר מזה כלו שכבוד ה' הוא האור הנברא לא אש יסודי ולא אש מורכב אלא דבר דומה

לאש, ומה הוא הענן הנראה לישראל ושלא היה מהעננים המתילדים מהאידיים העולים. אבל היה ענן הכבוד שהיה מקיף וסובב את האור הנברא ושזה האור והענן נבראו ביום הראשון במעשה בראשית ושבהם נעשה אות ברית להבטיח לנח ולבניו מהמבול. ושזה היה עמוד הענן ועמוד האש ההולכים לפני מחנה ישראל בצאתם ממצרים והם האש והענן אשר ירדו על הר סיני לעיני בני ישראל. והאור האלהי הנברא הזה כשחל על משה רבינו נקרא עור פניו בפועל הארתו וכשפגע בנדב ואביו שרף אותם כי עשה לכל אחד כפי הכנתו ועל הענן וכבוד ה' האלה אמר הכתוב כאן בפרשה בהקמת המשכן ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. והאש האלהי הנברא הזה שקרא הכתוב כבוד ה' הוא אשר ירד על המזבח ביום השמיני למלואים כמ"ש וירא אליכם כבוד ה' והוא היה הנראה במדבר פתח אהל מועד פעמים רבות לישראל. והוא היה אשר ירד ומלא את בית ה' אשר בנה שלמה שנאמר (מלכים א' ח' י"א) והענן מלא את בית ה' ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה'. ובד"ה נאמר במקום זה וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית. וזה היה האש שירד בהר הכרמל לאלהיו ואולי שעליו

נאמר (דניאל ג) נהר דינור נגיד ונפק מן קדמוהי וגו'. הנה ביארתי הדרוש היקר הזה והארכתי בו מאד מפני מעלתו ומה שראיתי בקצור המחברים והמפרשים בהבנתו. ובפירוש הפסוקים מהתורה והנביאים שזכרתי פה נטיתי ממה שפרשתי בהם במקומותיהם ובחרתי עתה דרך אחר בפירושם כפי הצורך לענין הדרוש ואין בזה סתירה כי שבעים פנים לתורה. ונחזור לפרש פסוקי הפרשה:

אברבנאל ויקרא י"א:מ"ד

איסור המאכלים שאסרה התורה כבר חשבו רבים מהמפרשים שהוא מפני בריאות הגוף ורפואתו להיות המאכלים הרעים ההם מולידיים ליחות רעות זהו דעת הרמב"ן בפסוק ואלה תשקצו מן העוף וחלילה לי מלהאמין כן לפי שאם כן היה ספר תורת האלהים במדרגת ספר קטן מספרי הרפואה הקצרים בדבריהם וטעמיהם ואין זה דרך תורת האלהים ועומק כוונתיה. וגם שעינינו הרואות האומות האוכלים בשר

החזיר השקץ והעכבר ושאר העופות והבהמות והדגים הטמאים חיים כלם היום חזקים כראי מוצק ואין עיף ואין כושל בהם. גם כי יש בריאות אחרות שהזקם מפורסם כאפעה נחש שרף ועקרב ולא נזכרו כאן בכלל האסורות. וגם יש מהעשבים והצמחים מזיקים מאד וממיתים בארסיותם כמו אליסו"ר וזולתם ממה שזכרו חכמי הרפואה ולא אסרה התורה אכילתם וכל זה ממה שיורה שלא באה התורה האלהית לרפאות את הגופות ולבקש בריאותם אלא לבקש בריאות הנפש ולרפאות תחלואיה ולכן אסרה המאכלים לפי שהיו מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה המשכלת ומולידות במזג האנושי אטימות וקלקול התאוות בעשותם באדם רוע מזג אשר ממנו תתהוה רוח הטומאה המטמאה הדעות והמעשים ומגרש רוח הטהרה והקדושה שעליה בקש דוד (תהלים נ"א) ורוח קדשך אל תקח ממני. ואמר לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי ומפני זה אמר יתברך אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם כי בזה היה ענין האטימות והטומאה ולא קראם הכתוב מזיקים ולא מחליאים כי אם טמאים ותועבה להורות שהיה טעם איסורם מפאת הנפש ולא מפאת הגוף ובריאותו כי היה צריך לשלמות הנפש ובהירותה וזכותה

שיתישר מזג הגוף ויהיו מזונותיו מולידים דם זך ומזוקק לא גס ועב ובלתי מיושר כמו שיתילד מן המאכלים האסורים. גם כי היו אז המאכלים האסורים ההם מתיחסים לעובדי ע"א וגם היום בארץ הודו אסור לאכול מן הבקר ומן הצאן כמו שזכר הרב המורה ובארצות אחרות אוכלות מאכלות אסורות מפני עבודת אלהיהם ולכך נקראו המאכלים האלה תועב' כמו שנקראת הע"א תועבה. הנה התבאר שהיה איסור המאכלות האלה מפני שלמות הנפש ובריאותה ולא מפאת הגוף והותרה בזה השאלה הח'.

ואמנם למה אסר השם אכילת הבשר לגמרי לאדם הראשון והתירה כלה לנח ולבניו לגמרי ועתה לישראל התיר קצתה ואסר קצתה. הנה יתבאר סבתו בסדר ראה אנכי:

ואמנם הטומאות ראוי לדעת שיש בדברים הטמאים והמטמאי' מדרגות והמדרגה החמורה מכל הטומאות היא טומאת מת אדם כי היא מטמאה במגע ובמשא ובאהל והמתטמא ממנו הוא אב הטומאה ויטמא טומאת שבעה לפי שמת אדם הוא אבי אבות הטומאה ואחריה מצאנו טומאת צרעת שהיא חמורה אחרי הראשונה כי המצורע מטמא במגע ובמשא ובביאה והמתטמ' ממנו הוא ולד הטומאה ויטמא

טומאת ערב ומושב ואינו מטמא בביאה כמו שיטמא הצרעת כל הבא אל הבית אשר הוא בו. ואחריהם הטומאות המפורסמות המפורשות בתורה מבני אדם כמו זבה ונדה ויולדת והזב ובוועל נדה וזבה ויולדת יתבארו דינם במקומם. ואחריהם טומאת נבלת בהמה טמאה שהיא מטמאה במגע ובמשא טומאת ערב. ואחריה טומאת שמונה שרצים ושכבת זרע שמטמאי' אדם וכלים במגע ואינם מטמאים במשא ולא יטמא המתטמא מהם באופן שיתטמאו בגדיו. ואחרי אלה כלם טומאת נבלת בהמה טהורה שמת' והיא מטמאה במגע עד הערב והנושא אותה מטמא הבגדים. ואחריה טומאת נבלת העוף טהור שמטמא' בבית הבליע' ואינה מטמאה במגע ובמשא וכמו שבא כל זה בתורה. והנה מזה התחייבו לנו מזה הדרוש ה' שאלות. הא' אם היה אדם יותר שוה המזג מכל החיים למה היה הוא אבי אבות הטומאה ויותר מטמאה נבלתו מנבלת שאר הבהמות והמורכבים. והב' כמו שאדם בהיותו חי הוא מטמא בהיותו חוץ מגבול בריאותו ושויי מזגו כזב ומצורע נדה ויולדת למה לא היה כזה בבהמות ובעוף גם כן שיטמאו האסורים באכילה גם בחייהם בהיות מזגם משחת ורעוע ומנגד למזג האנושי ומפני זה אסרה תורה אכילתם והיה ראוי שכל מי

שאסור אכילתו אחר מותו יהיה אסור במגע או במשא גם בחייו. והג' שהבהמה הטהורה אם נשחט' לאכילה אינה מטמא' כלל לא במשא ולא במגע אבל אם מתה מעצמה מטמאה במגע ובמשא. ולמה זה כי בהפרד ממנ' רוח החיים כבר נרחקה ממזג האדם ומה לי אם נשחטה או מתה מעצמה אחר שכבר היא מתה ואין השחיטה מתקן דבר במזגה ובטבעה. והד' בנבלת העוף הטמא שאינה מטמאה כי אם בהיותה בבית הבליעה כפי קבלת חז"ל ולמה לא תהיה נבלתה מטמאה בכל מקום כנבלת הבהמה הטמאה ולמה לא זכר הכתוב דבר מטומאת נבלת העוף. והה' למה לא זכר הכתוב דבר מטומאת הדגים הטמאים. וכמו שזכרתי כל זה בשאלות. והרלב"ג נתן הסבה בזה שהמעל' והכבוד הנמצא באדם על כל המורכבים אינו מפאת החומר אבל הוא מפאת הצורה ולכן כשנעדרה הצורה האנושית שמפני העדרה המות בא על האדם. היה המת יותר חסר ומטמא טומאה חמורה ומפני זה הב"ח הם למטה מטומאת האדם כמו שצורתם היא למטה מצורתו. ובעבור שהיו הב"ח לתועלת האדם וכאשר נעדר מהם אותו תועלת היו מטמאים וכמו שהאריך בזה. ואינו נכון בעיני:

ומה שיראה לי בזה כלו הוא שטומאת מת האדם היתה אבי אבות הטומאה והחמורה

מכל הטומאות בבחינת הפועל ובבחינת המקבל ורצוני בבחינת הפועל לפי שנבלת האדם סרחונה מזיק מאד ומולידה עפוש רב בכל סביבותיו ומפסיד אויר הבית שהוא בו. ולזה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא והיה זה לפי שהאדם בטבעו יותר שוה המזג מכל המורכבים היה שבהפסד מזגו ויציאתו משוויו יטה מאד אל ההפסד וההשחת' מכלם. כי הנה יקרה לו כמו שיקרה למאזנים השווים שבהיות הכף האחד השוה לכף השני בהחלט כשישימו דבר מועט בכף האחד תרד למטה לארץ והדבר המועט ההוא יטה אותה הרבה מפני שביציאתה מן השווי תטה אל קצה ההפלגה וההרחקה ממנו. וככה גוף האדם בהיותו חי מזגו הוא היותר שוה שאפשר וכשימות יצא מזגו מן השווי כל כך שפתאום במותו יהיה הסרחון וירבה העפוש בשעה אחת יותר ממה שיהיה לב"ח אחר שמת שיום אחד או יומים יעמוד מבלתי סרחון כלל. הנה אם כן מפאת הפועל שהוא גוף האדם תהיה טומאתו חמורה מאד.

ואמנם מצד המתקבל המתפעל הוא לפי שהדבר יפעל בדומהו יותר ממה שיפעל במה שאינו דומה לו ולכן טומאת האדם יקבל ההתפעלות ממנה יותר אדם אחר

דומה לו ממה שיקבל ויתפעל ממנה ב"ח
ממין אחר. הנה התבאר למה היתה טומאת
אדם המת יותר חמורה

אברבנאל דברים ה':ו'

מטרת הדיבור הראשון של עשרת הדברות

ומפני זה דעתי נוטה. שהודיע הקב"ה
לישראל בדבור הזה הראשון הדרוש אשר
חקרנו עליו לעיל. רוצה לומר שאינם
נכנעים תחת ממשלת שר אחד משרי
מעלה אבל שהאלוה והשר אשר על ישראל
הוא השם יתברך לבדו ואין עמו אל נכר
שאינו נברא כמו שרי העולם שהם כלם
נבראים.

ואמנם השר המושל בישראל הוא בורא
העולם ומהוה אותו. כי הוא אשר ברא
העולם אחר האפס המוחלט. וכבר ידעתי
ששם יהו"ה נאמר עליו מבלתי שישתתף בו
אחר. ולכן נקרא שם המפורש שהוא נבדל
משאר השמות ולא ישתתף בו שום נברא.
והשם הזה הוא מלשון הויה שמורה בו
שהוא מהוה העולם ובורא אותו אחר האין.
ולכן אמר אליהם בדבור הראשון הזה אנכי
ה' אלהיך. ר"ל דע ישראל שאנכי יהו"ה
המהוה את העולם ובורא אותו אני עצמי

הוא האלוה שלך והשר והמנהיג העליון
אשר עליך ולכן הוצאתיך מארץ מצרים כי
הוצאתיך משם כנגד השרים העליונים. כמו
שאמר ובאלהיהם עשה ה' שפטים והיה
תכלית ההוצאה משם כדי שאנכי אהי' לכם
לאלהים וכמו שאמר ואתכם לקח ה' ויוצא
אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם
נחלה כיום הזה. הנה א"כ במה שאמר אנכי
ה' גלה להם שהמדבר אתם היה הסבה
הראשונה מהוה העולם ובורא אותו.
ובאמרו אלהיך. הודיעו כונת הדבור שלא
יהיה להם אלוה אחר ולא שר בשמים זולתי
הש"י.

אברבנאל דברים ה':א

ואמר ששת ימים תעבוד להזהירם שלא
ישמעו אל דברי המעוננים יום פלוני
טוב לעשות בו פעל פלוני ויום פלוני
איננו ראוי להצלחה אמר אל תחוש לזה.
אבל ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך
כי כל הימים ההם טובים ומצליחים ברצות
ה' דרכי איש והיום השביעי בלבד הוא יום
השביתה והבטול לא מפני טבע שבתאי. כי
אם מפני הש"י ומצותו. וכמו שבאר זה
בדברות הראשונות באמרו כי ששת ימים
עשה ה' וגומר ר"ל כל הימים היו שוים

במעשה בראשית ובכלן עשה הש"י. ולכן כלם נאותים לעבודות ולמלאכות כלם. וראוי לאדם שילך בדרכיו ית'. וכמו שהוא ית' ששת ימים עשה. כן יעשה האדם כל ו' הימים ולא יירא מאחד מהם. וכמו שהוא ית' שבת וינפש כן יעשה האדם ביום הז' שביתה גמורה כדי שעם השביתה ועם המלאכה תתפרסם אמונת החדוש ובריאת העולם בשלמותו ופנת הנהגתו יתברך אותם שהוא היכול על כל המעשים וכל הזמנים והימים לפניו כאחד ולזה אין להם כי אם לשמוע בקולו ולשמור מצותיו והוא יענה את השמים והם יענו הדגן והתירוש והיצהר.

למה בדיוק התכוון האברבנאל כשדיבר על מעוננים?

על זה התשובה בפרשת שופטים

אברבנאל דברים י"ח:ט'

האמנם הדעת היותר מתישב הוא דעת רבותינו ז"ל בסנהדרין פ"ז שמעון הוא המביט העונות והשעות הטובות לפעול הפעולות. והמנחש הוא המביט לדברים מהמקרים שקרו. שמהם תלקח ראיה על מה שיהיה בעתיד,

בענין שופטי צדק

אברבנאל דברים ט"ז:י"ח

והכונה השנית היא. שתרא' שמינוי השופטים יש מלכיו' שהוא מתחת יד המלך. כי הוא אשר יצוה בעיר פלוני יהיו השנה הזאת שופטי' פלוני ופלו'. וכן בכל שאר הערים כי להיות המלך ראש המשפט הנה הוא מסדר האברים אשר תחתיו שהם השופטי' והוא הדת והמנהג בכל מלכות קשט"ילייא ואר"גונה ומלכו' נאפו"ליש. ויש ארצות שמינוי השופטים הוא מסור בידי עם הארץ. שהמה ימנו עליהם השופטי' והשוטרי' שיראו בעיניה' יותר הגוני' בכל שנה ושנה ואין למלך בזה דבר. וכן הוא המנהג בקצת ארצות ספרד ובצרפת וכל ארץ המערב. והנה אדון הנביאי' ביאר בזה שהשופטי' שיהיו בישראל שאין ראוי שימנה אותם המלך ולא יהיו מידו אבל שהעם ימנו אותם רוצה לומר שכל שבט ושבט ימנה את השופטי' הראויים בכל עיר מעריהם. ועל זה אמר אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך רוצה לומר שה' אלהיך נתן מינוי השופטים לשבטיך שהם ימנו אותם בשעריהם לא המלך:

הנה צוה שלא יעשה דבר מזה כי תועבת

ה' כל עושה אלה.

ולכן הזהירו על המנוי הזה באמרו צדק

צדק תרדוף רוצה לומר הדבר הצדיק

והישר אותו תרדוף במנותך האנשי'
ההגונים לשפוט כי הם במשפט יעמידו
ארץ ואם תעשה זה תחיה וירשת את
הארץ. רוצה לומר תחיה אתה בנחת ובניך
אחריך יירשו את הארץ לפי שעל שלשה
דברים העולם קיים. על הדין ועל האמת
ועל השלום. וכל זה תלוי בצדקת
השופטים ואם לא תעשה כן יהיה
בהפך שרשעת השופטים ימיתו
הנקיים שבעם והם יהיו סבה
שיאבדו מהרה מן האדמה אשר
נתן ה' להם.

ונסיים בדבר טוב

אברבנאל דברים ל"ב:י"א

ואמר כנשר יעיר קנו וגו' להגיד שהטובות האלו
שזכר שעשה הקב"ה עם האומה לא עשאו על
ידי אמצעיים אבל הכל עשה ה' בכבודו ובעצמו
והמשיל הענין בנשר בארבע פעולות שהוא
עושה עם אפרוחיו:

הא' שהנשר כאשר יבא אל האפרוחים בקרוב
להם יצפצף כדי שלא יחשבו שהוא עוף אחר
ויתבהלו ועל זה אמר כנשר יעיר קנו כי יעיר
את קנו בצפצופו:

והב' שהנשר לא יחול על האפרוחי' בבואו
מרחוק פתאום בחזקה פן יזיקם בצפרניו, ולכן
קודם שיחול עליהם ירחף מעט כדי שינוח

עליהם בשובה ונחת ועל זה אמר על גוזליו
ירחף:

והג' שהנשר כשירצה להוליך מצד אל צד לבל
יתרגשו מוליך הקן והאפרוחים עליו כדי
להוליכם בנחת, ועל זה אמר יפרוש כנפיו
יקחהו לא אמר יקחם שחוזר אל האפרוחים כי
אם יקחהו שחוזר אל הקן שזכר:

והד' שהנשר כשישא הקן עם הבנים אפרוחים
או ביצים ויוליכם על כנפיו לא ישימם על הנוצה
הנמשכת לחוץ פן יפיל הקן הנוצה. אבל ישאם
על האברה המונחת על גופו ועל זה אמר
ישאהו על אברתו.

והנה השם יתברך עשה עם ישראל דברים
דומי' לעניני הנשר כי הוא כשירד למצרים
לגאול אותם, שלח לפניו צפצופו והעיר אותם
ע"י משה ואהרן שהוא דמוי הענין הראשון. ולא
נתגלה עליהם במצרים מיד בגבורתו כמו
שנתגלה אח"כ בסיני שעשה המופתי' העצומים
לעיניהם והוא הדמוי השני. וגם לא רצה שיצאו
ממצרים כי אם בצאנם ובבקרם וכל אשר להם
שהוא כענין הקן והוא הדמוי השלישי. וכאשר
באו בים סבבם בעניני כבוד כדי שלא יוזקו
מהמצריים. וכן הצילם מעמלק והוא הדמוי
הרביעי וכמו שאמר (פרשת יתרו) אתם ראיתם
את אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי
נשרים וגו'.